

sorozatukkal és számos irodalmi rendezvényükkel „új, fiatalos jelenlétet hozott az erdélyi magyar irodalomba”.

A kötet harmadik része a kolozsvári irodalmi életnek a rendszerváltás utáni időszakát veszi számba. Horia Bădescu tanulmánya a Lucian Blaga Kulturális Egyesület és a hozzá kötődő nemzetközi fesztivál történetét idézi fel. Elena Abrudan a kolozsvári írókat bemutató videoprojektről ír, melynek anyaga nyomtatott

formában is megjelent. Ugyanebben a részben mutatják be a 2000-es évek elején megjelent *Mișcarea Literară* és *Nord Literar* című művelődési folyóiratokat, valamint a beszercei, máramarosi és szilágysági irodalmi életet. A kötet végén egy kronológia is található, amely a nyomdászat erdélyi megjelenésétől (1528–1530) követi végig az erdélyi irodalmi eseményeket egészen napjainkig.

Győrffy Gábor

SZÁZ ÉV ERDÉLY MŰVÉSZETTÖRTÉNETÉBŐL Murádin Jenő: *A biedermeiertől az avantgárdig.* Tanulmányok, esszék

■ Művészettörténet-írásunk doyenje, Murádin Jenő, több mint félszáz kötet szerzője az utóbbi években összegzésre törekszik. Indokolja is ezt a 2017-ben megünnepeelt 80. születésnap. Akkor beszélgetőfüzete jelent meg Szücs György szerkesztésében, amelyben pályafutásáról vall. E vallomás egy részlete a most megjelent kötet hátsó borítóján is olvasható. Arról a céltudatos felkészülésről szól, ahogyan az *Igazság* című napilap szerkesztőjeként az 1960-as évek közepétől naponta „munkaidejét” az Egyetemi Könyvtárban töltötte, s valamennyi elérhető kolozsvári napilapból, folyóiratból kijegyzetelte a művészettörténeti vonatkozású írásokat, híradásokat. Ez a gazdag bibliográfia mindmáig munkássága alapját képezi. Utóbb aztán levéltári kutatással, szakirodalommal, interjúkkal egészítette ki anyagát, s így születtek adatgazdag művészeti monográfiái. Az összegzés egyik lépése volt 2016-ban az erdélyi magyar művészeti irodalom 1867–1989 közötti bibliográfiájának a közzététele két kötetben. Válogatott művészettörténeti írásait 2013-ban adta közre *Függőhidak* címmel. Nyolcvanhat tanulmány, pályarajz, reflexió olvasható a 600 oldalas kötetben. Külön összefoglalta Kolozsvár képzőművé-

zetének a 19–20. századi történetét is 2011-ben. Mindegyik kötete egyben album is. Jó minőségű papíron szebbnél szebb művészi alkotások illusztrálják őket.

Az összegzés mellett Murádin Jenő továbbra is alkot, írja esszéit, reflexióit. Ennek bizonyossága legújabb kötete, mely a *Függőhidak* megjelenése óta született írásainak gyűjteménye. Mint a cím is jelzi, a biedermeier korszak művészetétől az avantgárd művészek jelentkezéséig terjedő időszakra vonatkozó dolgozatokat olvashatunk. Fő kutatási területének különben az 1867-től kezdődő és az 1940-es évekig tartó időszakot tekinti. Egy helyen vallomást is tesz, hogy bár feldolgozza a historikus-akadémista művészetet, „meszesemenően jobban kedveli” az „újító szellemű műveket, különösen a 20. század első felének avantgárdját”. Itt is vallja, amit előző gyűjteményes kötete címébe iktatott, hogy a kutató feladata az anyaországi művészethez, az ottani fősodráshoz kapcsolódó függőhidak kimutatása a peremvidék művészetében.

A kötet az *Előljáró sorokon* kívül 19 írást tartalmaz. Többségük egy-egy ma már alig számon tartott művész életpályáját rajzolja meg, vagy ismertebb művész pályafutásához nyújt adalékot. Néhány

tanulmány összegző jellegű. Az írások sorrendje a tárgy időrendiségéhez igazodik. A könyv nem tájékoztat sem az írások keletkezési évéről, sem pedig az első megjelenés helyéről. Azért egyik-másik szövegben felfedezhetjük az aktualitást, amelynek kapcsán született az írás.

Az első öt pályarajz a 19. század elfelejtett kolozsvári művészeinek emlékét eleveníti fel. Kissolyosi Simó Ferenc (1801–1869) bécsi tanulmányok után Budán lett kedvelt portréfestő. 1831-ben költözött Kolozsvárra, de itt alig tudott a művészként megélni, úgyhogy 1836-ban elfoglalta a Normál Rajztanoda tanári állását, s három évtizeden át tanította az ipari pályára készülő fiataloknak a gyakorlati célt szolgáló rajzot. Emellett azonban magántanítványokat is fogadott, s ezeket a művészi pályára készítette fel. Nevesebb tanítványai közül kiemelkedik a kolozsvári születésű Székely Bertalan festőművész, valamint Ugrai László építész. Néhány alkalommal tanítványai munkáiból képkiallítást rendezett a Katolikus Líceumban.

Magyar Lajos (1813–1859) kolozsvári litográfusról eddig alig tudott a szakirodalom. Most sikerült Székelytompán megtalálni születési bejegyzését s összeállítani életrajzát. A marosvásárhelyi Református Kollégium elvégzése után jött Kolozsvárra, ahol Barra Gábor mellett tanult mesterséget. Jól rajzolt, portrékat készített. Fő művének azonban az 1846–1848 között megjelent *Kiskövet* című szépirodalmi és művészeti lap szerkesztését és kiadását tekinthetjük. Ez közölt elsőként képeket az erdélyi lapok közül. A nyomatos rajzok eleinte a lap oldalain, majd külön mellékletként jelentek meg. Emellett Magyar verseket is írt, egy verseskötete 1858-ban Pesten került sajtó alá.

Gráf Jakab (1839–1908) a Svájcból Erdélybe került német anyanyelvű, de franciául is jól tudó rajztanár eleinte házitanító volt arisztokrata családoknál, majd gróf Míko Imre ajánlására a kolozsvári Református Kollégiumnál alkalmazták 1865-ben a szépírási és rajz tanítására. Ha szükséges volt, németet és franciát is tanított, sőt a megnyíló egyetemen ő lett a francia nyelv magántanítója. Gráf szenvedélyes akvarellista volt. Magántanítványait szabadkézi rajzra is oktatta. Néhány Kolozsváron élő festőtársával 1901-ben kiállítást

rendezett, amelyen a város pusztuló műemlékeit megőrkítő képeket mutattak be. Tagja volt az 1899–1904 között működő Erdélyrészi Szépművészeti Társaságnak is. Nagyon kevés képe maradt az utókorra.

Sárdi István (1843–1901) rajztanár-festőművész hagyatéka is szétszóródott. Torockói unitárius papcsaládból származott, az eddigi bizonyítalan feltételezések után sikerült az unitárius anyakönyvben megtalálni pontos születési és keresztelési dátumát. Az Unitárius Kollégiumban tanult, s teológus hallgatóként már a kisebb osztályok rajztanítását is elvállalta. Ő volt a város nagy építésének, Pákei Lajosnak az első rajztanára. Maga Sárdi az 1858 táján Kolozsvárt letelepedő id. Vastagh György akadémiai portréfestőtől részesült először szakszerű oktatásban. Aztán 1870-ben őt is beválasztották a tehetséges fiatalok közé, akiket minisztériumi ösztöndíjjal kiküldtek a nürnbergi Kunstschuléba, hogy ott, majd a müncheni akadémián szakképzésben részesüljenek, s hazatérve tanárként adják tovább tudásukat. Tanulmányai idején Sárdi Düsseldorfba is ellátogatott, ahol Munkácsy Mihály műtermében dolgozhatott. Ígéretes művészi karrier állt előtte. Hazatérve azonban 1874-től az állami Tanítóképzőben kezdett tanítani, amiről értesülve Munkácsy megjegyezte: „Ott el fog szürkülni.” Ez be is következett. De azért még részt vett munkáival néhány kolozsvári és budapesti tárlaton. Ezek katalógusából jó néhány művének címét ismerjük. Híres emberek egész soráról festett portrét, erdélyi tájakat örökített meg. Ma jóformán csak két-három munkáját tartják számon. Fényképről ismeretes az 1876-os kolozsvári nagy tűzvészről készült festménye. Az ő rajza örökíti meg az EMKE 1885-ös alakuló gyűlésére lelkesen a Főterre bevonuló tömeget. Legtöbbször emlegetett képe a Főtér északi házsorának nyitott fedélszékű reneszánsz házairól készült festménye. Ezt ma a Történelmi Múzeum őrzi, több könyvben is szerepel reprodukciója. Ugyanaz a kínos betegség végzett vele is, mint Munkácsyval, s annyi kortárrsal, a hátgerincsorvadás, melynek következtében utolsó tíz esztendejét ágyban töltötte.

Szélesebb mezőt fog át a kolozsvári Peielle-ház körüli „szellemi séta”. Az egykori Sétatér (ma E. Isac) utca sarkán álló

földszintes ház kapcsán egy francia földről ide telepedett, magyarra vált család történetét vázolja fel. Az apa, Peielle István már tekintélyes kolozsvári polgár, lelkesen támogatja az EMKE megalakulását. Fia, Peielle Róbert (1867–1945) lesz aztán művész. A müncheni akadémián tanul. Hazatérve a művészeti élet egyik szervezője. Az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság ügyvezető igazgatójává választják. Támogatja a sétatéri korcsolyapavilon emeletén műcsarnok kialakítását. Kiállításokat szervez, amelyek katalógusából számos művének a címét ismerjük. Mára egyetlen festménye őrzött közgyűjteményben, ez az *Alkony* címet viseli.

Kolozsvár első nagy fényképező, Veress Ferenc (1832–1916) halála centenáriumára írt megemlékezés egy érdekes kísérletről ad hírt. Az 1850-es évek vége felé még csak fehér-fekete fényképeket tudtak készíteni. Veress együttműködött a városban letelepedő Vastagh György (1834–1922) festőművésszel. A Veress készíttette fényképeket Vastagh nemcsak retusálta, hanem színezte is. Ezt az eljárást chromofotográfiának vagy chromotípiának nevezték. A kolozsvári Művészeti Múzeum raktárában négy ilyen képet is őriznek, amelyeken olvasható: „Photographia Veresstől, színezte Vastag”. Állapotuk rendkívül lepusztult, aligha kerül sor restaurálásukra.

Mentegetőzéssel indul a Pataky László (1857–1912) festőművészt bemutató kis tanulmány. A *Vasárnapi Újság* és az *Új Idők* című folyóiratokban a millennium táján gyakran magyaros-kurucos képekkel szereplő divatos művésszel csak azért foglalkozik, mert eddig szülőföldjéhez kötődő életrajzokról nem írtak, s most forrásokra akadt. A fő nyomot Szentimrei Jenő 2009-ben második, bővített kiadásban közölt emlékirata, a *Városok, emberek* nyújtotta. Eszerint a nagyenyedi Bethlen Kollégium egykori tehetséges diákja Kemény István báró támogatásával jutott el a budapesti Mintarajziskolába. Onnan Münchenbe és Párizsba vezetett útja. Párizsi tartózkodását a Munkácsy-ösztöndíj fedezte. A mester még rajzait is korrigálta. A kilencvenes évekig divatos festőnek számított, képeiből múzeumok s maga Ferenc József király is vásárolt. Aztán megnősült, Alvincen telepedett le, háza kertjébe üvegfalú

műtermet épített, s itt alkotta történelmi képeit. Köztük a *Zrínyi Ilona feladja Munkács várát* című hatalmas vásznat a nagyenyedi vármegyeház dísztermébe. A kép az 1920-as években kerülhetett Gyulafehérvárra, s mostanság bukkant fel összetekerve, siralmas állapotban az ottani Egyesülés Múzeumában. A magányos mester szelűtése nyomán megbénult, de úgy is festegetett. Halála után gyorsan elfeledték. A szerző meglepetéssel bukkant rá Pataky 2015-ben emlékművel ellátott sírjára az alvinci református templom kertjében: az ott élő már csak tíztagú gyülekezet gondoskodott emléke megőrzéséről.

A kötet közepére került a két legfontosabb és legtanulságosabb dolgozat. Mindkettő a kolozsvári magyar vonatkozású műértékek szomorú sorsát taglalja. A *Virtuális képtáraink* azt idézi fel, hogy a nagy múltú intézmények, az egyházak, az 1876-os törvénnyel kialakított új közigazgatási egységek, városi tanácsok székházaikban képtárakat alakítottak ki, amelyek elsősorban a volt vezető tisztségviselők portréit, de sokszor jelentős épületek, városrészek festői megőrkítését is tartalmazták. Az 1920-as években – a hatalomváltást követően – ezek a képgyűjtemények többnyire szétszóródtak, megsemmisültek. Legjobb esetben múzeumba kerültek. A kolozsvári tanácsház portrecsarnoka aránylag szerencsésebb sorsra jutott. Képgyűjteményének nagy része bekerült a Művészeti Múzeum raktárába. Ott valósággal elrejtették, és pusztulni hagyták. Most sikerült egész sor, jórészt Kőváry Endre és Ács Ferenc festette portrét megtalálni és lefényképezni. Többek között Groisz Gusztáv, Szentkirályi Zsigmond, Haller Károly és Haller Gusztáv, Minorich Károly, Albach Károly városvezetők, valamint Béli Ákos, Bethlen Ödön és Pap József főispánok portréját mutatja be a tanulmány, s színes fényképek is közli. „Egy virtuális képtár láthatatlan, de foghíjasan és lepusztulásában mégiscsak tárgyiasult maradéka ez a kolozsvári gyűjtemény” – állapítja meg a szerző. A másik tanulmány is a kolozsvári Bánffy-palotában működő Művészeti Múzeum eddigi rejtégetett kincseiről szól: *Kölcsönzött képek hányatott sorsa*. Wlassich Gyula, az 1895 és 1903 közötti vallás- és közoktatásügyi miniszter támo-

gatta a vidéki városok művészeti életének fellendítését: művészegyletek létesítését, tárlatok rendezését, képtárak nyitását. Sőt az Országos Képtár anyagából vidéki múzeumokba állami letétként jelentős festők képeit juttatták el. Kolozsvárt az Erdélyi Múzeum-Egyesület keretében működött képtár. Ennek 1902-ben tíz festményt juttatott a minisztérium. Majd miután megnyílt az óvári Petrichevich-Horváth-ház emeletén a tizenkét helyiséges múzeum-egyesületi képtár, 1913-ban a minisztérium a Szépművészeti Múzeum anyagából ötven festményt és grafikai művet küldött ideiglenes letétként a kolozsvári képtárnak. Olyan neves festők alkotásait, mint Munkácsy Mihály, Lotz Károly, Madarász Viktor, Paál László, Székely Bertalan. De néhány 16–18. századi olasz, németalföldi és német mester műve is bekerült a letétbe. Itt a képek elhelyezéséről Pósta Béla múzeumigazgató és Müller Merész Gyula múzeumőr gondoskodott. Aztán az 1916-os román betörés nyomán parancs jött az értékek elmenekítésére. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület anyagát 161 ládába csomagolva Budapestre vitték. Onnan csak 1918 tavaszán hozták vissza őket Kolozsvárra. Úgy tűnik, akkor még nem számoltak a háborús összeomlás következményeivel. Mi több, 1918 nyarán a Szépművészeti Múzeum újabb letét küldését helyezte kilátásba. A román bevonulás hírére a Szépművészeti Múzeum egyik munkatársa Erdélybe jött, hogy az itteni letét értékesebb darabjait a fővárosba vigye. Húsz festményt válogatott ki, s már a románok Kolozsvárra érkezését követően, rájukból kivéve sikerült őket elmenekíteni. Az itt maradt letéti anyagot csak a bécsi döntést követően, 1940-ben vették elő és állították ki. 1944 őszén elrendelték a kolozsvári múzeumi anyag elmenekítését, de ennek végrehajtását a múzeum vezetősége megtagadta. Úgyhogy a Nagyszebenből visszatérő román egyetem tette rá a kezét az egész képtárra. Az 1952-ben megkötött román–magyar egyezmény lemondott minden kölcsönös követelésről. Így a képek a Művészeti Múzeum tulajdonába kerültek, s az valószínűleg rejtegetve tartotta őket. „A képtár mai épületében, a Bánffy-palota raktárában várnak jobb időkre” – összegez a tanulmány.

Egy „majdnem elfelejtett festő”, Stein János (1874–1945) pályarajzát is összeállítja Murádin. E sorok írója, az 1980-as években a kolozsvári Szentpéteri templomról szóló írásában említette, hogy a Lotz-tanítvány Stein János volt falképeinek készítője. Aztán a házsongárdi temetőben is rátalált Stein János (1814–1886) és „híres szépségként” számon tartott felesége, Dobrai Teréz (1819–1867) impozáns márványoszlopára, s röviden megírta a neves kolozsvári nyomdász és kiadó élettörténetét. Most aztán megtudhatta, hogy nagypapa és unokája a két hasonló nevű személyiség. A Württembergből származó család a Hajdúságba telepedve magyarosodott el. A szóban forgó idősebb János érkezett Kolozsvárra, s házasodott be itteni jómódú polgárcsaládba. Az ő Gábor fiuk legidősebb gyermeke volt a festőművész, aki aztán a Református Kollégium elvégzése után Berlinben, Münchenben, Párizsban folytatta szaktanulmányait, s vált művésszé. 1899–1900 telén érkezett haza Kolozsvárra, ahol már műterem várta. Itt csak rövid ideig tartózkodott, mert 1900 őszén már Lotz Károly mesteriskolájának tanítványa lett. Még Kolozsvárra is vissza-visszatért. 1920–1939 között az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolában művészeti anatómiát adott elő. Közben monumentális műveken dolgozott. Az Országház éttermének, a budapesti Operaháznak, az egeri székesegyháznak s még számos templomnak a kifestésében vett részt. Sikerült halála időpontját is megállapítani: 1945. október 10-én feleségével együtt öngyilkosságot követett el egy budafoki villában, a budafoki temetőben nyugszanak.

Aktuális vonatkozások kapcsán születik a *Gyalui panorámák* című kis írás. A várkastélyt visszaszolgáltatók jogos örökösének. Így illő felidézni, hogy ott egy teremben és néhány lakószobában Knirr Henrik vezetésével 1898 nyarán festőiskola működött. A világháború idején, 1915-ben ugyan már nem a várkastélyban, de Hollósy Simon festőiskolája is Gyaluban tevékenykedett pár hónapig. Mindkét esetben a Rosenberger–Bernát család volt a vendéglátó. A kastély utóéletéhez hozzátehetjük, hogy újabban is gazdát cserélt, s remélhetőleg – restaurálását követően – magyar művelődési központként fog szolgálni.

Szintén adaléknak tekinthető a magyarkanizsai Krisztus-szoborról szóló írás. Kolozsvári Szeszák Ferencről maga Murádin Jenő írt monográfiát (2015), ott éppen csak röviden jellemzi a szobrot, itt fényképekkel kísérvé bemutatja a szoborállítás történetét, s leírja mostani állapotát is. Egy másik írás Romain Rolland és a fiatal Ferenczy Valér (1885–1954) kapcsolatáról ír. A Svájcban élő Rolland *Ara pacis* című, a világháború idején békéért esedező verse meghihlette Ferenczyt, aki három változatban is rézkarcos illusztrációt készített hozzá. Ezekből kettőt elküldött a költőnek, aki levélbe köszönte meg őket. Ferenczy 1926-ban személyesen is felkereste a svájci költőt.

A Vásárhelyi Ziegler Emilről (1907–1986) készített pályarajz már a kisebbségi élet kolozsvári művészvilágába vezet el. Ziegler a marosvásárhelyi Református Kollégiumban kapta a művészi alapképzést. Aztán Budapesten Csók István tanítványa volt. Majd édesapja kívánságára elvégezte a jogot is. Kolozsvárt letelepedve a Minerva Nyomda épületében tanyázó művészcsoporthoz tagja lett. Főleg könyveket illusztrált, néhány portrét is festett. Irodalmi és művészeti kritikái főleg a *Pásztortűzben* és az *Erdélyi Helikonban* jelentek meg. 1937-ben tette közzé az *Erdélyi művészek* című összefoglaló kötetét. A második világháborús meneküléskor érkezett Budapestre, majd onnan Ausztráliába emigrált, s ott élt haláláig.

A szögödi festőművész, Nagy Imre élete és munkássága eléggé ismert, sokan írtak róla. Murádin Jenő egy olyan vonatkozásra hívja fel a figyelmet, amit eddig kevésbé ismertek. Nagy művészetét a brassói szászok fedezték fel. Első tárlatait ők rendezték meg. A Heinrich Zillich szerkesztette *Klingsor* szerkesztőségi termeiben ismételtlen kiállított, a *Klingsor* és a német lapok ezekről az alkalmakról méltatást közöltek. A szász Witting családdal volt közeli barátságban. A szász értelmiségiek nagyra értékelték munkásságát.

Hasznos, de inkább vázlatos összefoglalást nyújt a *Műkritika és művészeti irodalom az erdélyi részeken (1867–1944)* című tanulmány. Számba veszi, hogy a reformkortól kezdve kik írtak művészeti vonatkozású feljegyzéseket, bírálatokat, tanulmányokat. Ezek száma főleg a ki-

egyezést követően kezd szaporodni, hiszen csak ezután beszélhetünk – főleg Kolozsvárt – művészeti életről. Az írások szemléletére is kitér. Az akadémista szemléletet hogyan váltja fel az új irányzatok befogadása a századfordulót követően. Egy fejezet a két világháború közti magyar művészeti irodalmat értékeli, külön kiemelve „Kolozsvár primátusát”. A bécsi döntést követően megpezsdül a művészeti élet és a szakirodalom is. Sorra veszi azokat a nagyobb városokat, ahol valamelyes művészeti irodalom született az első világháború után: Nagybánya, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Brassó, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy.

Talán a Brassai utcai Minerva-ház visszaperlése és magyar célokra történő újbóli hasznosítási terve adta az indítékot *A Minerva-tárlatok* című emlékeztető összeállítására. Az erdélyi magyar egyházak összefogásával alapították meg 1920-ban a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézetet, s ez a kisebbségi időkben a legnagyobb magyar nyomdaiipari vállalatnak számított. 1924-ben húzták fel emeletes székházát, majd ezt 1938-ban egy második emelettel bővítették. A nyomda közismert irodalmi jelentősége mellett a székház bekerült a művészettörténetbe is. Eleinte a nyomda kiadványait illusztráló művészek találkoztak itt, majd az épület manzárdjában kiállításoknak adtak helyet, s itt működött a Szolnay–Szervátiusz művészeti szabadiskola. Az udvaron egy fészerben Vágó Gábor szobrászművész alakíthatott ki műtermet. Mai helyzetkép: „A Minervában rég elhallgatnak a szedőgépek. A Brassai utcai épület art decós díszítésével csak kívülről mutatja magát változatlanul. Belül tátongó üresség, csőtöréstől fölpúposodott parkett, kitépelt vezetékek, az egykori kiállítások helyén talán egy szükséglakás.”

Egy újabb művészportré a temesvári avantgárd szobrászművész, Gallasz Nándor (1893–1949) emlékéét idézi fel. Gallasz szülővárosa ösztöndíjjával érkezett a budapesti Iparművészeti Főiskolára 1909-ben. 1912-ben már tanársegéd lett. De aztán kitört a világháború, s őt is besorozták. Galiciába küldték harcolni, ott orosz fogságba esett 1915-ben. A szibériai Krasznajarszk városának fogolytáborába került. Tífuszon esett át. Moszkvába

jutott, ahol felvették a Képzőművészeti Főiskolára. Kandinszkijjal és több neves művésszel ismerkedett meg ekkoriban. Gorkijjal, Majakovszkijjal és Leninnel is találkozott. A forradalom vezére nem szerette az avantgárdot – emlékezett vissza. 1921-ben tért haza Temesvárra, itt születtek expresszív erejű kis szobrai, illusztrációi orosz népmesékhez. Tragikus kimenetelű vérbaja miatt egy elfekvőbe került, ma ismeretlen helyen nyugszik.

Az utolsó dolgozat visszavezet Kolozsvárra, a világháború előtti évekbe. A Budapesten megalakult Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre (MI-ÉNK) 1909 tavaszán három vidéki kiállítást rendezett: Kolozsváron, Nagyváradon, Aradon. Ők voltak a magyar fauveok vagyis „Vadak”. A tanulmány e kolozsvári kiállítás előkészítésének történetét és a kiállítás fogadtatását dolgozza fel. A város inkább konzervatív ízlésű közönsége és a műbírálók sem lelkesedtek az új

alkotásokért. Az Adyt is kezelő, modern gondolkodású Lukács Hugó elmeklinikai tanársegéd lett helybéli támogatójuk. Több képüket meg is vásárolta.

Murádin Jenő legújabb kötetét akár albumként is forgathatjuk jó minőségű színes reprodukcióinak köszönhetően. Van azonban még egy vonatkozása, amit ki szeretnénk emelni: a helytörténeti tájékozottság. A tanulmányok néhány kivételtől eltekintve mind Kolozsvárhoz kötődnek. A szerző ezekben jellemzi a város korabeli helyzetét, a szoba kerülő intézmények történetét, jelentőségét, a nemzetiségi-politikai viszonyokat, felsorolja az ismételt utcanévváltozásokat. Figyel arra, hogy a nem helybéli illetőségű is tájékozódni tudjon a város házai és terei közt. Felmutatja az értékeket, s figyelmet a veszteségekre. Műve várostörténet is egyben.

Gaal György

„CSAK AZ IDŐ KÖT ÖSSZE MINKET, MEG A HIT”

Grecsó Krisztián: *Harminc év napsütés*

■ A *Harminc év napsütés*ről megjelent korábbi kritikák rendszerint a kötet valamely tematikus vonalát emelték ki, és ebben a megközelítésben tárgyalták a mű érdemeit és visszasságait. Így például az *Olvass bele* kulturális portál oldalán megjelent írás, mint ahogy a címe (*A felnőtté válás története*) is mutatja, a beavatódástörténetek keretébe helyezi a kötetet, míg a különböző blogokon megjelent kritikák, ajánlók inkább a múltidézésre, a nosztalgizásra és a biográfiai olvasatot alátámasztó érvelésre feketetik a hangsúlyt (Smoking Barrels Blog: *Afféle tűnődős könyv, megérint, de nem vág földhöz*, Gabó Olvas című blog: *Grecsó Krisztián: Harminc év napsütés*). A *KönyvesBlog* ismertetője is az emlékeket bebarangoló kötetként beszél a szerző művéről, az ismertetés címében (*Grecsó hősei a női bokákból olvassák ki a sorsot*) pedig

egy másik fontos tematikus elemet is felvillant: a nőkhöz való viszonyulást, a velük megélt történetek jövőre tett hatásának fontosságát. Ezek ugyan mind benne vannak a novelláskötetben, de szétválaszthatatlanul. Nem emelhetünk ki egyetlen olyan tematikus vagy szerkezeti elemet, amely hiány nélkül magába tudná foglalni az összes novellát. A felnőtté válás, az apa-fiú viszony, az emlékezés, a nőkhöz való viszony mellett ott van a reflexió, a felnőttkori újraértelmezés, az időrenddel, a szubjektummal való játék, a hétköznapi csendesség mellett és ellenében ott vannak a harsogó pillanatok. Ehhez hasonlóan a novellák hangulata is széles skálán mozog. A szívmengető nosztalgiaától az öniróniáig, a viccestől a sztoikuson keresztül egész a lehangolóig, a borúlátótól az örök reménykedőig szélesedik a paletta, úgy, hogy